

Journal of Universal History Studies

Osmanlı Toplumunda Aile: Rodoscuk Örneği (1785-1810)¹

Family in the Ottoman Society: The Sample of Rodoscuk (1785-1810)

Submission Type: Research Article

Received-Accepted: 03.11.2020 / 21.11.2020

pp. 318-335

Journal of Universal History Studies (JUHIS) • 3(2) • December • 2020 •

Pınar Doğanay

Gazi University, Dr., Institute of Social Sciences, Ankara, Turkey

Email: snpnrdoganay@gmail.com

Orcid Number: 0000-0001-9733-2172

Cite: Doğanay, P. (2020). Osmanlı Toplumunda Aile: Rodoscuk Örneği (1785-1810) . Journal of Universal History Studies , 3 (2) , 318-335 . DOI: 10.38000/juhis.820390

¹ This article is analyzed by two reviewers and it is screened for the resemblance rate by the editor/ Bu makale iki hakem tarafından incelenmiş ve editör tarafından benzerlik oranı taramasından geçirilmiştir)

* In this article, the principles of scientific research and publication ethics were followed/ Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

* Bu makale doktora tezinden türetilmiştir.

Öz

Toplumun en küçük yapı taşı olan “aile”, toplumlarda meydana gelen maddi ve manevi değişim ve dönüşümlerin etki ve sonuçlarının net olarak gözlemlenebildiği kurumların başında gelmektedir. Bu bağlamdan yola çıkarak Rodoscuk örneği üzerinden Osmanlı toplumunda aile kurumunun incelendiği bu çalışmada; on sekizinci yüzyılın son çeyreği ve on dokuzuncu yüzyılın ilk çeyreğinde Rodoscuk’taki aile hayatı üzerinde durulmuştur. “1785-1810” yıllarına ait altı adet Rodoscuk Şer’iye Sicilinin ana kaynak olarak kullanıldığı bu çalışmada; ilk olarak Rodoscuk’taki aile yapısı; aile tipleri, hâkimiyet esası, eş sayıları bakımından ayrı ayrı incelenmiş ardından aile kurumunun temel dinamikleri olan evlilik, boşanma, nafaka, miras ve vesâyet gibi konulara değinilmiştir. Yapılan çalışmada; mevcut yerleşim yerinde bulunan Müslim ve Gayrimüslim tebaanın aile yaşantılarında pek çok yönden benzerlik olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Rodoscuk, Toplum, Aile, Evlilik, Boşanma.

Abstract

The concept of family, which is the smallest structure of society, is one of the leading institutions in which the effects and results of material and spiritual changes and transformations in societies can be clearly observed. Starting from this context, this study, which examines the family institution in the Ottoman society through the example of Rodoscuk, emphasizes the family life in Rodoscuk in the last quarter of the eighteenth century and the first quarter of the nineteenth century. In this study six records of Rhodoscuk sharia registers belonging to the years "1785-1810" are used as the main source; first of all, family structure in Rodoscuk; family types, sovereignty principle, number of spouses were examined separately and then the basic dynamics of the family institution such as marriage, divorce, alimony, inheritance and testament are touched. In the study; it has been determined that there are many similarities in family life of Muslim and non-Muslim subjects in the current settlement.

Keywords: Rodoscuk, Society, Family, Marriage, Divorce.

Giriş

Bu çalışmada, şer'iyeye sicilleri ışığında Rodoscuk örneği üzerinden Osmanlı'da aile hayatına değinilmiştir. Konu üzerine bugüne kadar pek çok farklı çalışma yapılmıştır. Ancak Rodoscuk özelinde yapılan çalışmalar sınırlıdır. Oysa Rodoscuk'un, sahip olduğu kozmopolit yapısı sebebiyle Osmanlı aile yapısının hem Müslümanlar hem de gayrimüslimler açısından daha net anlaşılmasına olanak sağlayan şehirlere birisidir. Nitekim Osmanlı'da aile denildiğinde ilk olarak Müslüman aile akla gelmektedir. Ancak bu yaklaşım doğru değildir. Zira Osmanlı toplumu içerisinde çok sayıda farklı etnik ve dîmî gruplar mevcuttur. Bunların da Osmanlı toplumu içerisindeki aile yapılarının tıpkı Müslüman aile yapıları gibi irdelenmesi, gerektiğinde birbirleri ile benzerliklerinin ve farklılıklarının mukayese edilerek değerlendirilmesi ve bir bütün olarak ele alınması gerekmektedir. Her ne kadar gayrimüslimler söz konusu evlilik, boşanma, miras vb. aile hayatını ilgilendiren konularda kendilerine ait kurumları kullanabilme imkânlarına sahip olsalar da Osmanlı mahkemelerini bu anlamda kullanan gayrimüslimlerin sayısı da az değildir. Özellikle gayrimüslimlerin yoğun olarak yaşadığı yerleşim yerlerine ait mahkeme kayıtlarında bu durum net olarak görülmektedir. Gayrimüslim tebaanın yoğun olarak yaşadığı şehirlere biri olan Rodoscuk'a ait mahkeme kayıtları da bu durumu doğrular niteliktedir (Doğanay, 2020, s. 89). Zira çalışmaya kaynaklık eden "1697, 1701, 1704, 1708, 1710 ve 1717" numaralı Rodoscuk Şer'iyeye Sicillerinde bu duruma dair pek çok örneğe rastlanmıştır.

Çalışmaya kaynaklık eden bu defterler, H.1200-1224/M.1785-1810 yıllarına ait kayıtları ihtiva etmektedir. Defterlerde Rodoscuk'a ait toplam otuz dört mahalle, yirmi yedi karye ismi yer almaktadır. Bu mahallelerden; on yedisi Müslüman mahallesi iken, on bir tanesi de gayrimüslim mahallesidir. Bunların dışında altı mahallede Müslim ve Gayrimüslim tebaa iç içe yaşamaktadır. Kırsal alanlarda ise durum şehir merkezinden biraz farklıdır. Zira Rodoscuk kırsalındaki demografik ibre Müslümanlara dönüktür. Öyle ki Rodoscuk'ta bulunan yirmi yedi karyenin yirmi biri Müslümanlara ait yerleşim yeri iken; sadece dört karye, gayrimüslim tebaaya aittir. İki karyede ise Müslim ve Gayrimüslim tebaa bir arada yaşamaktadır. Bu durum Rodoscuk'ta ikamet eden gayrimüslim ailelerin Müslüman ailelere nazaran şehir merkezinde yaşamaya daha yakın oldukları ile de izah edilebilir.

Çalışmada şer'iyeye sicillerinin yanı sıra Ümit Ekin'in, "*Osmanlı Toplumunda Sıkça Başvurulan Bir Boşanma Yöntemi: Muhâla'a*", aynı yazara ait "*Rodoscuk Örneğinde XVII. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Mehr*" ve "*17. Yüzyılın Sonlarında Rodoscuklu Ailelerin Sahip Oldukları Çocuk Sayıları*" makaleleri ile Fatma Özaba'nın, "*Osmanlı Mahkemelerinde Rodoscuklu (Tekirdağlı) Kadınlar*", adlı makalesinden istifade edilmiştir. XVII. yüzyıl Rodoscuk'unun daha yakından görülmesine olanak sağlayan çalışmalar olması sebebiyle bir hayli kıymetli olan bu çalışmalarda, Rodoscuk'ta aile hayatı bir bütün olarak ele alınmamıştır. Sadece belirli bir spesifik alan üzerinde durulmuştur. Oysa Rodoscuk örneği üzerinden yapılan bu çalışma; benzerlerinden farklı olarak XVIII. yüzyılın son çeyreği ve XIX. ilk çeyreğinde Rodoscuk'taki aile hayatını ele almaktadır. Bunu da aile kurumunun temel dinamikleri olan evlilik, boşanma, nafaka, miras ve vesâyet gibi konuları bir bütün halinde ele alarak gerçekleştirmektedir.

Bu çalışmada ilk olarak Osmanlı'da aile kavramı üzerine genel bir değerlendirme yapılmış ardından Rodoscuk Şer'iyeye Sicillerinde yer alan kayıtlar üzerinden Müslim ve Gayrimüslim tebaanın evlilik, boşanma, nafaka, miras ve vesâyet gibi aile hayatını yakından ilgilendiren davalar incelenmiştir. İncelenen bu davalar neticesinde tarafların sahip oldukları haklar, elde ettikleri kazanımlar şayet varsa mağduriyetler gibi birtakım hususlar hakkında çıkarımda bulunulmaya çalışılmıştır. Nitekim yapılan çalışmada; Osmanlı

toplumunda erkeğin aile ve toplum içerisindeki egemen gücü bir kez daha yinelenmiş olsa da kadınların toplumdaki rolü, ev/hâne içerisinde sıkışmış bir profile sahip olmadıkları, kadınların pek çoğunun Müslim ve Gayrimüslim ayırt etmeksizin kadı mahkemelerini rahatlıkla kullanabildikleri, kendilerine ait bir dava olduğunda herhangi bir vekil kullanma gereği duymadan mahkemeye başvurabildikleri görülmektedir. Bu durum bir anlamda; Rodoscuklu kadınların sosyal hayat içerisinde almış olduğu aktif rolü de göstermektedir. Bunun yanı sıra söz konusu evlilik, boşanma, miras vesâyet gibi aile hayatının temel dinamikleri olduğunda gayrimüslim tebaanın kendi kurumlarının yanı sıra kadı mahkemelerini tercih etmesi gayrimüslimlerin Osmanlı Mahkemelerine duydukları güveni de göstermektedir.

Çalışmaya geçmeden önce Rodoscuk ile genel bir bilgi vermek gerekirse; tarih boyunca pek çok medeniyete ev sahipliği yapan Rodoscuk, bu zaman diliminde birbirinden farklı isimlerle anılmıştır. Tarihte bilinen ilk ismi Bisanthe olan ve zamanla Rhaidestos, Rodosto gibi isimlerle anılan şehir, Osmanlı'nın bölgeyi fethiyle birlikte Rodoscuk olarak anılmaya başlanmıştır (Çevik, 1949, s. 6). Fethin ardından Rodoscuk isminin yanı sıra Tekfurdağı (EVS. 1309, nr. 351; EVS. 1310, nr. 656; Mavridis, 2017, s. 89) adını da yaygın olarak kullanmaya başlayan şehir Cumhuriyet döneminde Tekirdağ'a dönüşerek günümüze kadar gelmiştir (İnciciyan ve Andreasyan, 1976, s. 135).

Roma, Bizans ve Osmanlı döneminde İstanbul'un iâşesini sağlayan önemli bir şehir olan Rodoscuk, fetihten önce sadece Rumların yaşadığı bir yerleşim yeri olmasına karşın fethin ardından Türkler, Ermeniler, Yahudiler ve Rumların bir arada yaşadığı kozmopolit bir yapıya dönüşmüştür (Serez, 2014, s. 22). XV. yüzyıldan itibaren Rumeli Eyaleti'nin Çirmen Sancağı'na (Gökbilgin, 2007, s. 7) ve XVII. yüzyılda Gelibolu Sancağı'na bağlı bir yerleşim yeri olan Rodoscuk, Tanzimat'tan önceki süreçte "kaza" niteliğinde bir idarî birim olarak "kadı"nın yönetiminde bulunan bir yerleşim yeridir (Göktepe, 2012, s. 25). İdarî yapılanma içerisinde yüz elli akçalık kadılık bölgesi olan Rodoscuk kaza kadılıkları arasında en yüksek dereceye sahiptir (Seyahatnâme, VIII/II, 753). Tanzimat'tan sonraki süreçte ise Edirne Vilâyeti'ne bağlı sancak statüsüne geçen Rodoscuk, yirminci yüzyılın başlarından itibaren Çorlu, Malkara, Hayrabolu kazaları ile birlikte İncecik, Naib ve Ereğli nahiyelerinin merkezi hâline gelmiştir (EVS. 1319, nr. 346).

Aile Hayatı

Osmanlı Devleti'nde farklı etnik ve dinî gruplara mensup kişilerin sayıca fazla olması sebebiyle tek tip aile yapılanmasından bahsedebilmek mümkün olmamakla birlikte imparatorluk nezdinde "geniş aile" yapılanmasının çok yaygın olmadığı görülmektedir. Tabakoğlu'na göre; Osmanlı ailesi genellikle "çekirdek aile" olarak nitelendirilebilecek bir aile biçimine sahiptir. Keza Osmanlı ailesinde çok çocuklu olmak istisnai bir durum olup ortalama çocuk sayısı iki ve üçü geçmemektedir (Tabakoğlu, 1992, s. 82). Rodoscuk Şeri'yye Sicillerindeki kayıtlar üzerinde yapılan incelemeler de Tabakoğlu'nun sözlerini doğrular niteliktedir. Özellikle tereke kayıtları üzerinden yapılan incelemeler göstermektedir ki, Rodoscuk'ta "geniş aile" yapılanması çok da yaygın değildir. Rodoscuk'ta aileler daha ziyade anne, baba ve çocuklardan meydana gelen "çekirdek aile" görünümüne sahiptir (BOA, RŞS, nr. 1710, 4/1; 9/2).

Rodoscuk'ta ataerkil aile yapısının bir hayli fazla olduğu babaların aile reisliği üstlendiği tereke kayıtlarında net olarak görülmektedir.² Babanın ölümü hâlinde aile reisliğini, çocukların dedeleri veya amca

² Aile yapılanması hâkimiyet esasına göre ataerkil ve anaerkil olarak ikiye ayrılmaktadır. Baba hâkimiyetine dayanan, onun çocuk ve yakınlarını içine alan aileye ataerkil, anne hâkimiyetine dayanan, onun çocuk ve yakınlarını içine alan aileye de anaerkil aile denir.

ve dayıları üstlenmiştir.³ Osmanlı toplumunda babanın en önemli görevi kendisinin ve ailesinin geçimini sağlamaktadır (Yediyıldız, 1994, s. 482). Bununla birlikte Osmanlı kadını özellikle de klâsik dönemdeki Osmanlı kadını genel kamı itibarıyla kamusal alanda fazla görünürlüğü olmayan, ev/hane içerisinde sıkışmış biri olarak tanımlanmaktadır (Gürhan, 2017, s. 1649). Ancak bu kamı doğru değildir. Her ne kadar Osmanlı kadınının ailedeki en önemli rolü, çocuklarını aile içerisinde koruyup gözetlemek, ihtiyaçlarını gidermek olsa da (Faroqhi, 2005, s. 116)⁴ kadının aile içindeki rolü bununla sınırlı değildir. Başta çocukların dil eğitimi olmak üzere evdeki pek çok konuda sorumlu kişi olan kadınlar (Turan, 1992, s. 76) aynı zamanda sosyal hayat içerisinde bir hayli aktiftirler. Öyle ki, XVI. yüzyılın sonlarında Türkiye’de bulunan Alman Protestan Papazı Solomon Shcweigger; “*Türkler dünyaya, karıları da onlara hükmeder. Türk kadını kadar gezeni, eğleneni yoktur.*” ifadesini kullanmaktadır (Yediyıldız, 1994, s. 483). XVIII. yüzyılın son çeyreği ve XIX. yüzyılın ilk çeyreğine ait Rodosçuk Şer’iye Sicillerine ait kayıtlar da Soloman Shcweigger’in sözlerini doğrular niteliktedir. Zira kayıtlarda, mevcut dönemde Rodosçuk’ta yaşayan kadınların, mahkemede vuku bulan herhangi bir davaları olduklarında vekil kullanmadan bizzat katıldıkları görülmekle birlikte kadınların sosyal hayatın içerisinde de bir hayli aktif olduğu mülk alışverişinde bulunabildikleri görülmektedir (BOA. RŞS, nr. 1697, 12/43; 67/2; Özaba, 2018, s. 161). Kadınların gerçekleştirdiği bu mülk alışverişlerin bir kısmı eşler arasında bir kısmı anne ve çocuklar arasında gerçekleşirken bir kısmı da herhangi bir akrabalık ilişkisi bulunmayan kişiler arasında gerçekleşmiştir (BOA. RŞS, nr.1703, 3/2; 19/4). Mevcut dönemlere yakın tarihlerde bölgede bulunan Lady Montegu da Osmanlı kadınlarının sanılanın aksine Batılı kadınlardan daha özgür olduklarını belirtmektedir (Montagu, 2018, s. 41-42).

Aile yapılanmasındaki bir başka önemli faktör de ailedeki eş sayısıdır. Aileler, tek eşli (monogami) ve çok eşli (poligami) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Çakır, 2012, s. 42). Osmanlı’da her iki çeşit evliliğin olduğu bilinmesine karşın birden fazla eşle evlilik çok da yaygın değildir (Ortaylı, 2006, s. 58; Demirel ve Tuş, 1992, s. 94). Daha ziyade Osmanlı toplumunun ilk dönemlerinde daha yaygın olarak görülen çok eşliliğin en önemli nedeni devletin sürekli gazâ hâlinde olmasıdır. Bunun yanı sıra neslin devamlılığını sağlama ve çocuk sahibi olma isteği, zirai üretim gibi emek yoğun faaliyet alanlarında fazla nüfusa duyulan ihtiyaç, kol gücüne dayanan ekonomik faaliyetlerin fazlalığı, kız çocuklarının yanında erkek çocuklarına da sahip olma isteği gibi birtakım sebepler de çok eşliliğin nedeni olarak gösterilebilir (Akbulut, 2019, s. 30). Rodosçuk’a ait mahkeme kayıtlarına bakıldığında ise şehirdeki evliliklerin birkaç tanesi hariç yapılan evliliklerin tamamının tek eşli evlilik olduğu görülmektedir (BOA. RŞS, nr. 1703, 32/1).

Evlilik

Evlilik, kadın ve erkek arasında beraber yaşamaya ve yardımlaşmaya müsaade eden, taraflara karşılıklı hak ve vazifeler yükleyen bir akit olmakla birlikte aynı zamanda, erkek ve kadın ilişkisini meşru temele dayandıran toplumsal bir ilişkidir (Akbulut, 2019, s. 29). Osmanlı’da aile, Türk kültürü ve İslâm hukuku çerçevesinde şekillenmiş olup, bekâr kız ve erkeklerin arasında sözlü veya yazılı icap ve kabul ile yapılan nikâh akdinin gerçekleşmesi ile kurulurdu (Kavuncu, 1999, s. 161). Evlilikler genellikle aileler tarafından hazırlanır ve toplumda hemen hemen evlenmeyen hiç kimse olmazdı (Faroqhi, 2005, s. 116). Adaylar evlenmeden önce “namzetlik” adı verilen bir nişanlılık dönemi geçirirler ve damat adayı bu dönemde

³ Lâkin eşlerinin ölümü üzerine çocuklarının bakımını bizzat üstlenen ve onlara vâsi tayin edilen kadınlar da vardır. Bu kadınlardan biri olan Rodosçuk Hoca Veli Mahallesi’nde ikâmet eden Mustafa kızı Ümkaşım Hatun kocası İsa oğlu Mustafa’nın ölümü üzerine çocukları sulbiye kızı Emine ve sulbi oğlu İsa’nın vasilğine tayin edilmiştir. BOA. RŞS. nr. 1714, 10/3.

⁴ Ancak bu durum Osmanlı toplumundaki tüm kadınlar için geçerli değildir. Nitekim kocaları hayattayken veya kocalarını kaybettikten sonra ailesinin tüm yükünü yüklenen ve ailede etkin rol oynayan kadınlar da vardır.

kız tarafına “namzetlik akçası” altında bir para öderdi. Eski Türk devletlerinde “kalın”, Arap ve İslâm medeniyetinde “mehir” olarak ödenen bu para, bizzat kadına ödenerek onun tasarrufuna bırakılırdı (Ekin, 2009, s. 198). Şayet evlenecek kız henüz erginlik çağına gelmediyse bu para kızın babasına ödenir ve erginlik çağına geldikten sonra yapılan nikâh akdi sırasında sicillere kaydedilirdi (Kavuncu, 1999, s. 162). Nikâh öncesinde veya nikâh sırasında belirlenen bu bedelin, evliliğin henüz başında ödenen kısmına mihr-i muaccel, boşanma veya ölüm hâlinde ödenecek miktara ise mihr-i müccel denilirdi (Gümrükçüoğlu, 2013, s. 230). Mehir miktarı gelinin özellikleri ve ailenin maddi durumuna göre değişirdi. Şayet bu bedel ödenmez veya ertelenirse, kocanın ölümü durumunda, kadının alacağı hisseye eklenirdi. Kadın kocasından önce vefat ederse de bu durumda kadının alacağı mehir bedeli, kadının terekesine yansıtılarak varisleri arasında pay edilirdi (Şahiner, 2018, s. 96).

“Mehir” sadece Müslüman kadınlara has değildir. Osmanlı topraklarında yaşayan gayrimüslim tebaadan kadı mahkemesinde evlenen kadınların da “mehir” aldıkları bilinmektedir (Şahiner, 2018, s. 78). “1785-1810” yıllarına ait Rodoscuk mahkeme kayıtlarında da benzer örneğine rastladığımız bu tarz evlilikler (BOA. RŞS, nr.1704, 30/4) bir anlamda gayrimüslimlerin Müslümanlar ile kaynaşmalarının yanında İslâm hukukuna duydukları güvenle de izah edilebilmektedir. Zira söz konusu evlilik ve aile konuları olduğunda gayrimüslimlerin kendi dinî kurumlarını kullanma hakları vardı (Koçak, 2018, s. 176).

Nikâh akdinin gerçekleştirileceği zaman ise evlenecek kız ve erkeğin her ikisi de mahkeme-i şer’ e gelerek şahitler huzurunda nikâhlanırdı. Lâkin bu nikâh akdinin gerçekleştiği esnasında kadının resmi bir görevli olarak orada bulunma zorunluluğu yoktu. Ancak kadı huzurunda evlenmenin ve sicillere kaydedilmenin resmiyette avantajı olması sebebiyle hem Müslümanlar hem de gayrimüslimler arasında kadının huzurunda evlenmek yaygındı. (Çakır, 2012, s. 48). Nikâh akdi esnasında şayet evlenecek kız ve erkekten birisi katılmaz ise yakınlarından birini vekil tayin etmek suretiyle yine mahkeme-i şer’de nikâhlanabilirdi. Bazı durumlarda ise mahkeme-i şer’den bir görevli, kızın veya erkeğin evine gelerek nikâh akdini yerine getirirdi (Kavuncu, 1999, s. 161). Nikâhın kıyılmasının ardından düzenlenen “nikâh hücceti” taraflara verilir, bir kopyası da şer’iye sicillerine kaydedilirdi. Ancak “nikâh hücceti”ni sicillere kaydetmek zorunlu değildi. Rodoscuk’a ait şer’iye sicilleri incelendiğinde “nikâh hüccetleri”nin çok da fazla olmadığı görülmektedir. Misal “1704” numaralı Rodoscuk Şer’iye Sicilinde sadece iki adet “nikâh hücceti”nin yer aldığı görülmekte iken bazı defterlerde ise “nikâh hücceti”ne rastlanılmamıştır. Evlilik yapılanmasına bakıldığında ise Rodoscuk’ta tek eşli evliliğin yaygın olduğunu görülmektedir (BOA. RŞS, nr. 1712, 12/5). Bu durum sadece gayrimüslimlere has bir durum değildir. Şehirdeki Müslümanların büyük kısmının da tek eşli olduğu tereke kayıtlarından anlaşılmaktadır (BOA. RŞS, nr. 1712, 5/4; 11/4). Bunun yanında Rodoscuk’ta Müslim ve Gayrimüslimlerin genellikle kendi tebaalarından hatta kendi milletlerinden kimseler ile evlendikleri başka milletlerle akrabalık ilişkisi kurmadıkları görülmektedir (BOA. RŞS, nr. 1710, 57/6). Osmanlı toplumunda Müslüman erkeklerin gayrimüslim ehl-i kitap bir kimse ile evlenmesinde bir mahsur görülmemesine karşın (Faroqhi, 2005, s. 116) Rodoscuk’a ait mahkeme kayıtlarında böyle bir kayda rastlanılmamıştır.

“1785-1810” yılları arasında Rodoscuk’ta evli ve bekâr kimselerin sayısı ise şu şekildedir:

Tablo 1. 1785-1810 Yılları Arasında Rodoscuk'ta Evli ve Bekâr Kimselerin Sayısı⁵

Medeni Durum	1785-89	1788-90	1792-93	1796-99	1798-1801	1805-10
Evli	107	132	73	81	78	115
Bekâr	3	8	7	1	2	2

Tabloda görüldüğü üzere “1785-1810” yılları Rodoscuk'ta evli olanların sayısı bekâr olanlara kıyasla kat be kat fazladır. Evli ve bekâr sayısının sürekli değişime uğradığı şehirde evlilere ait en fazla kayıt “1788-90” yılları arasında, en az kayıt ise “1792-1793” yılları arasında tespit edilmiştir. Bekârlara ait en fazla kayıt evlilerde olduğu gibi “1788-90” yıllarına arasında görülürken en az kayıt “1796-1799” yılları arasında görülmektedir.⁶ Büyük çoğunluğunu evli çiftlerin oluşturduğu şehirdeki ailelerin çocuk sayıları ise aşağıdaki gibidir:

Tablo 2. 1785-1810 Yılları Arasında Rodoscuk'ta Ailelerin Çocuk Sayısı⁷

Aile Sayısı	1785-89	1788-90	1792-93	1796-99	1798-1801	1805-10
Çocuksuz	24	29	18	27	15	13
1 Çocuklu Aile	51	47	41	55	52	85
2 Çocuklu Aile	41	44	33	24	25	42
3 Çocuklu Aile	9	11	7	7	6	13
4 ve Üstü Çocuklu Aile	3	-	1	2	2	2

Büyük kısmını bir ve iki çocuklu ailelerin oluşturduğu şehirdeki çocuk sayısı iki ve üçü geçmemektedir.⁸ Kız ve erkek çocuklarının sayılarının birbirine oldukça yakın olduğunun görüldüğü şehirde bu dönemde “945” çocuk vardır. Bu çocukların “468”i kız, “477”si ise erkektir. Çocukların yıllara göre cinsiyet dağılımı ise aşağıdaki gibidir:

⁵ Çizelgeler oluşturulurken Rodoscuk Şer'iyeye Sicillerine ait; 1697, nr. 1704, nr. 1708, nr. 1712, nr ve 1717 numaralı defterlerin içerisinde 1-100 arası sayfalarında yer alan Tereke kayıtları, 1701 nr. Defterde de 1-142 sayfaları arasında yer alan “Tereke Kayıtları” kullanılmıştır.

⁶ Bu durum aynı zamanda bu dönemlere ait Şer'iyeye Sicillerinin hacmiyle de ilişkilidir. Zira 1788-90 numaralı defter 1796-99 numaralı deftere kıyasla hacim olarak daha geniştir.

⁷ Çizelgeler oluşturulurken Rodoscuk Şer'iyeye Sicillerine ait; 1697, nr. 1704, nr. 1708, nr. 1712, nr ve 1717 numaralı defterlerin içerisinde 1-100 arası sayfalarında yer alan Tereke kayıtları, 1701 nr. Defterde de 1-142 sayfaları arasında yer alan “Tereke Kayıtları” kullanılmıştır.

⁸ 17. yüzyılın sonlarında da şehirdeki çocuk sayısı bundan farklı değildir. Ortalama çocuk sayısı o dönemde de 2'dir. Bkz. Ekin, 2013, s. 578.

Tablo 3. 1785-1810 Yılları Arasında Rodoscuk'ta Çocukların Cinsiyet Dağılımı⁹

Cinsiyet	1785-89	1788-90	1792-93	1796-99	1798-1801	1805-10
Erkek Çocuk	81	104	63	66	62	101
Kız Çocuk	91	64	66	66	66	115
Toplam	172	168	129	132	128	216

Kız ve erkek çocuklarının sayılarının ele alındığı bu tabloda görüldüğü üzere şehirdeki çocuk sayısı “1785-89”dan sonra düşüşe geçmiştir. “1790-1799” yılları arasında ise uzunca bir süre birbirine yakın sayılarda kaldığı görülen çocuk sayılarının ancak “1805-10” yılları arasında yeniden yükselişe geçtiği görülmektedir. Bu durum “1805-10” yılları arasında şehirde yaşanan nüfus hareketliliğini de gözler önüne sermektedir.¹⁰

Boşanma

İslâm hukuku çerçevesinde boşanmalar, “*fesih*”, “*talâk*” ve “*tefrik*” olmak üzere üç grupta gerçekleşmektedir (Özaba, 2018, s. 167). “*Fesih*” olarak gerçekleşen boşanmalar genellikle eşlerin kendi rızalarıyla, mahkeme aracılığıyla gerçekleştirdikleri bir boşanma şeklidir. Bu boşanmada karşılıklı bir anlaşma söz konusu olduğu için kadınlar alacağı mehir ya da nafakadan vazgeçerek kocalarına bir bedel öderler, erkekler ise herhangi bir bedel ödemezlerdi (Cin, 1988, s. 122-123). Aynı zamanda eşlerin serbest iradeleriyle aralarındaki evlilik ilişkisine son vermeleri olarak da tanımlanan bu boşanmada, boşanmanın gerçekleşebilmesi için evliliğin en az bir yıl sürmüş olması gerekirdi. Bunun yanında eşlerin boşanmak üzere birlikte başvurmaları ya da birinin açtığı davayı diğerinin de kabul etmesinin gerekli olduğu bu tarz boşanmada, hâkimin de bizzat tarafları dinlemesi ve tarafların yapmış oldukları anlaşmanın hukuka uygun olarak gerçekleşmiş olduğu şeklinde karar vermesi gerekirdi (Akbulut, 2019, s. 38).

“*Talâk*” ise sadece kocanın inisiyatifinde olan bir boşanma şekli olup kocanın tek taraflı irade beyanı ile karısını boşamasıdır. Bu tür boşanmalarda herhangi bir boşanma sebebine ihtiyaç duyulmadığı gibi boşanmanın gerçekleşmesi için de mahkeme kararına gerek yoktur. Kocanın “seni boşadım”, “boş ol” gibi iradesini belirleyen tek taraflı beyanı boşanmanın meydana gelebilmesi için yeterlidir (Aydın, 1986, s. 1). Ancak bu tür boşanmalarda birtakım sıkıntılar da yaşanabilmektedir. Bazen koca istemsizce boşanmayı gerçekleştirebilecek sözleri sarf edebilmektedir. Örneğin; Rodoscuk’un eski sakinlerinden olan Hüseyin Çavuş, bir gün sarhoş bir vaziyette iken eşi Hatice Hatun’a “boş ol” diyerek talâk şeklinde boşanmayı gerçekleştirmiş ancak ertesi gün kararı sorulduğunda sarhoş olduğunu ve o haldeyken eşini boşadığını belirtmiştir (Akbulut, 2019, s. 38).

Talâk ile boşanmada da bazı şartlar bulunmaktadır. Bu tarz boşanmalarda bir erkeğin karısını boşama hakkı üç ile sınırlıdır. Şayet bir erkek karısını üçüncü kez boşarsa, karısı başka bir erkek ile yeni bir evlilik yapmadıkça tekrardan eski kocası ile evlenemeyeceği yönünde hüküm ileri sürülmüştür. Bir diğer

⁹ Çizelgeler oluşturulurken Rodoscuk Şer’iye Sicillerine ait; 1697, nr. 1704, nr. 1708, nr. 1712, nr ve 1717 numaralı defterlerin içerisinde 1-100 arası sayfalarında yer alan Tereke kayıtları, 1701 nr. Defterde de 1-142 sayfaları arasında yer alan “Tereke Kayıtları” kullanılmıştır.

¹⁰ Bu veriler aynı zamanda mevcut dönemlere ait Rodoscuk Şer’iye Sicillerinin hacmi, belgelerinin okunurluğu vb. etkenlerle de ilişkilidir.

ifade ile üç talâkla boşanan bir kadının aynı erkekle yeniden evlenebilmesi için bir başkasıyla sahil bir evlilik yapması, bu evliliğin de ölüm veya boşama ile sonuçlanması gerekmektedir. Ancak bu şartlar sağlanırsa kadın yeniden eski kocası ile evlenebilirdi (Acar, 2010, s. 500).

Üçüncü boşanma türü olan “*tefrük*” bir diğere ifade ile “*kaza-i boşanma*” ise taraflardan birinin geçerli bazı sebepler doğrultusunda mahkemeye başvurup hâkimden boşanmayı talep etmesi ile gerçekleşirdi. Ekseriyetle kadınların mahkemeye başvurarak hâkimden boşanmayı talep ettikleri bu tarz boşanmada hâkim sebeplerin var olduğuna şayet kanaat getirirse boşanma gerçekleşirdi. Bu boşanma tarzında kocanın bunu istemiş olma şartı genellikle aranmazdı. Çünkü bu tarz boşanmalar kocanın veya eşlerin irade beyanlarından ziyade hâkimin hükmü ile gerçekleşirdi (Aydın, 1986, s. 2).

Hâkimin kararının olumlu olması için belli başlı sebeplerin olduğu bu boşanma türünde ise üç özel bir genel olmak üzere dört neden bulunmaktadır.

1. Hastalık (Kusur): Buradaki hastalıktan kasıt ilk olarak eşlerde bulunan ve cinsi birleşmeye engel olan hastalık ve kusurlardır. Şayet böyle bir durum kadında varsa, Hanefi mezhebine göre kocanın da talâk-ı bain ile karısını boşama hakkı vardır. İkinci hastalık türü ise şayet akıl sağlığının bozuk olması, cüzzam, alacağı hastalığı (baras) gibi hastalıklardır. Hanefi mezhebi dışındaki diğere üç mezhep bu tür hastalıkları da boşanma sebebi olarak kabul ederken, Hanefi mezhebinde bu tarz hastalıkların boşanma sebebi olduğu konusunda kesin bir yargı bulunmamaktadır.

2. Nafakanın Ödenmemesi: Kadının maddi durumu nasıl olursa olsun nafaka kocanın borcu olduğundan bu borcun yerine getirilmemesi Şafii, Maliki ve Hanbelilerce belirli şartlarla ve özellikle kocanın bilinen mal varlığı olmaması durumunda boşanma sebebidir. Hanefiler ise kocanın borcunu kabul etmekle birlikte nafakanın ödenmemesini boşanma nedeni kabul etmezler.

3. Gâiplik-Terk: Evinden ayrılan ve bir daha evine dönmeyen veya dönemeyen kimseden ayrılma isteği Maliki ve Hanbelilerde şayet bu terk olayının üzerinden altı aydan dört yıla kadar değışen bir süre geçmiş ise bu istek kabul edilirdi. Hanefi ve Şafiilerde ise gâiblik ve terk, ne kadar uzun sürerse sürsün bir boşanma nedeni değildir.

4. Geçimsizlik, Kötü Muamele: Genel bir boşanma sebebi olan bu durum, Hanbeliler ve Malikilerde boşanma nedeni sayılmasına karşın Hanefi ve Şafiilerde kabul görmemiştir. Şayet kadın bu tarz bir istekle mahkemeye başvurursa ondan bu durumu ispat etmeleri istenir şayet ispat edemez ve boşanmada ısrarcı olursa aile yakınlarının aracılık yapması hususunda hâkim karar bildirirdi (Aydın, 1986, s. 2-3)

Şayet yukarıdaki nedenlerden herhangi biri varsa kadınlar rahatlıkla mahkemeye başvurarak boşanma talebinde bulunabilirlerdi (Ekin, 2009, s. 122-124). Ancak Osmanlı toplumunda kadınlar, mahkemeye genellikle kocalarının kendilerini boşadıkları ve nafakaya ihtiyaç duydukları zaman müracaat ederlerdi. Nitekim başka şehre giden erkekler, gittikleri yerlerden dönme ihtimalleri olmadıkları zaman (Ekin, 2009, s. 124) ya da eşlerinin tek başlarına kalmalarının hem güvenlik hem de malî açıdan zor olması sebebiyle çoğu defa talâk ile eşlerini boşarlar ve bu durumu bazen şahitler aracılığıyla bazen de mektup ile eşlerine bildirirlerdi. Bunun üzerine kadınlar, eşlerinin kendilerini boşadıklarının haberini getiren şahitler veya ellerinde varsa mektup ile mahkemeye başvurarak boşanma durumunu kaydettirirlerdi (Kıvrım, 2011, s. 379). Örneğin; Rodoscuk sakinlerinden Hüseyin Çavuş Mahallesi’nde ikâmet eden Fatıma Hatun, kocası Şah Seyid Mustafa’nın kendisini sekiz ay önce boşadığını mahkeme-i şer’de şahitler Es-seyid Salih oğlu Mustafa

ve Seyid Mehmed oğlu Mustafa huzurunda söyleyerek boşanmanın resmileşmesini istemiştir (BOA. RŞS, nr. 1703, 5/3).

Gayrimüslim tebaa arasındaki boşanma nedenleri de Müslümanların boşanma nedenlerinden farklı değildir. Ahlâka uymayan davranışlar, kadına işkence etmek ve dövme, kocanın üç yıl ya da daha uzun süre yokluğu, tedavisi olmayan ciddi hastalık, kocanın iktidarsızlığı ve sarhoş edici maddelerin kullanımı gibi sebepler kadının kocası boşamak için kilise mahkemesine başvurması için yeterli bir nedendir. Bu gibi durumlarda Müslümanlara verildiği gibi onlara da barışmaları için belli bir süre mühlet verilir şayet barışma sağlamazsa kilise tarafından boşanma sağlanırdı (Şahiner, 2018, s. 87).

Boşanma davalarında erkekler ise talâk ile eşlerini boşadıkları için mahkemeye bunu kaydettirme gereği duymamışlardır (BOA. RŞS, nr. 1697, 8/3; nr. 1701, 96/1, 117/2; nr. 1703, 5/3, 14/3).

Nafaka

Sözlük anlamı harcamak, tüketmek olan nafaka; ihtiyaçların karşılanması maksadıyla harcanan para vb. maddî değerler manasına gelmesinin yanında İslâm hukukçuları tarafından hayatiyetin ve yararlanmanın devamlılığını sağlamak için yapılması zorunlu olan harcamalar şeklinde de tanımlanmaktadır (Erbay, 2006, s. 282-285).

İslâm hukukunda nafaka kavramı; aile hukuku ilişkisinden ve mülkiyet ilişkisinden kaynaklanmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Aile hukuku ilişkisinden doğanlar; evlilik ve hısımlık nafakası iken mülkiyet ilişkisinden doğanlar; kölelerin, hayvanların ve cansız varlıkların nafakası olmak üzere kendi içerisinde sınıflandırılmıştır.¹¹

İslâm hukukçuları evlilik nafakasının, evlilik akdinin hukukî sonuçlarından biri olduğu konusunda hemfikir olup evlilik süresince bu yükümlülüğün devam ettiğini belirtirler. İslâm-i hükümlere göre, aile reisi olan koca, ailenin geçimini sağlamakla yükümlüdür. Bununla birlikte kadının kendine ait bir malı, geçimini sağlayacak ölçüde geliri olsa dahî nafakası kocasına aittir (Özaba, 2018, s. 161). Bu nafakalar genellikle kadının normal bir şekilde hayatını devam ettirmesini sağlamak için gerekli olan yiyecek, giyecek “ki bunlar yazlık ve kışlık ayrıma göre karşılanacak” ve de kadının sosyal durumuna uygun bir şekilde dayalı döşeli bir mesken olarak belirlenmiştir (Akbulut, 2019, s. 35). Şayet koca, karısının nafakasını ödemez veya eksik öderse kadına yargı yolu açıktır. Eğer koca mahkemeye gitmezse kadının savunması kocanın gıyabında dinlenir ve dava neticeye bağlanırdı. Hatta mahkeme, kadına karar altına alınan nafakasını karşılayabilmesi için kocasının mülkiyetindeki nakit ve temel gıda maddeleri gibi nafaka cinsi mallardan harcama hakkı da verebilirdi (Erbay, 2006, s. 282-285). Bunun yanında kadın mahkemeye başvurduğunda nafaka bedelini kocasının herhangi bir taşınmaz malı ile de takas edebilirdi (Kazak, 2013, s. 195).

“1785-1810” yıllarına ait incelenen Rodoscuk Şer’iye Sicillerinde çokça örneğine rastladığımız nafaka davalarında, kadınların mahkemeye genellikle boşanmalarının hemen ardından eşlerinden nafakalarını almak talebiyle başvurdukları görülmektedir. Örneğin; Nebizâde Mahallesi sakinlerinden Hatice Hatun, kocası Hüseyin Bey’den aldığı nafakanın ödenmesi hususunda mahkeme-i şer’e başvurarak gerekenin yapılmasını istemiştir (BOA. RŞS, nr. 1697, 8/2).

¹¹ Hısımlık nafakası genellikle yardıma muhtaç durumda olanlara, çevresindeki kişilerin imkânları ölçüsünde yardımda bulunmasıdır. Hısımlık nafakası aralarında kan bağı bulunan yakınlar arasında söz konusudur. Bu nedenle nafakada yükümlülükler karşılıklıdır. Bugün nafaka alacaklı olan hısımlık şartların değişmesiyle aynı yakınına karşı nafaka borçlusu durumuna gelebilir.

Kendi nafakalarının yanı sıra çocuklarının nafakaları için de mahkemeye başvurdukları gözlenen kadınların; yedi yaşına kadar erkek, dokuz yaşına kadar kız çocuklarının vesâyetini alma hakları bulunmakla birlikte onlar adına mahkemeye başvurarak nafaka talep etme hakları da vardır (Şahiner, 2018, s. 91-92). Örneğin; Nebizâde Mahallesi sakinlerinden Nefise Hatun kızı Hafize nam sağirenin ihtiyaçları için kocası Ahmet Beşe'den on akçelik bir nafaka talep etmiştir (BOA. RŞS, nr. 1703, 26/1).

Boşanma sonrası mahkemeye başvurarak nafaka talebinde bulunmak sadece Müslüman kadınlara mahsus değildir. Rodosçuk'ta yaşayan gayrimüslim kadınlar da boşanmalarının ardından kadı mahkemesine başvurarak eski eşlerinden, şayet eşleri hayatını kaybetmişse onun terekesinden hem kendi ihtiyaçlarının hem de çocuklarının ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla nafaka talebinde bulunmuşlardır. Örneğin; Rumlara ait Papa Yani Mahallesi sakinlerinden Anastasya, kızı ve oğlu için mahkeme-i şer'e başvurarak çocuklarının her biri için onar akçelik nafaka talebinde bulunmuştur (BOA. RŞS, nr. 1697, 11/1; 11/2). Bunun yanı sıra vasîliğini üstlendiği çocukların ihtiyacını karşılayamayanlar da mahkeme-i şer'e başvurarak nafaka talebinde bulunabilirlerdi. Örneğin; Cami-i Atik Mahallesi'nde odalarda ikâmet eden gayrimüslim Konstantin, daha evvel vasîliğini üstlendiği Nikola nam sağirenin artık ihtiyaçlarını karşılamakta zorlandığını belirterek nafaka talebinde bulunmuştur (BOA. RŞS, nr. 1703, 25/4).

Miras

Miras kelimesi irs ile eş anlamlı olarak; "bir şeyin bir kişi veya topluluktan diğerine geçmesi, başkasından kalan, tevarüs edilen şey" manalarında gelir iken ölen kimsenin miras olarak bıraktıklarına da "tereke" veya "muhallefât" denilmektedir (Özcan, 2005, s. 406-407).¹²

Osmanlı'da ise tereke olarak adlandırılan, ölen kişinin bıraktıklarının kaydedildiği bu defterlere; ilk olarak ölen kişinin mal ve nakit varlığının toplam değeri kaydedilir ardından bu mal varlığının borçlara, mirasçılara, devlete, kadılık işlemleri ücretlerine ayrılan kısımları ayrı bir liste hâlinde not edilirdi. Kayıt işlemlerinin tamamlanmasının ardından ödemeler sırasıyla; ölen kişinin cenaze masrafları, devlete olan borçları, diğer borçları, şayet varsa vasiyeti gereği yapılacak ödemeler, kadının ücreti, defter kayıt masrafı adı altında tereke masraf türleri ve tutarları şeklinde yapılır ardından kalan tutar mirasçılar arasında pay edilirdi. Bunlar genellikle eşi, oğlu, kızı ve diğer yakınları olmak üzere anne, baba, kız kardeşler, erkek kardeşler hatta amca çocukları şeklinde en yakın mirasçıdan en uzak mirasçıya doğru sıralanırdı (Çoşkun ve Şişman, 2013, s. 199-200). Varisi olmayanların terekeleri ise mal addedildiği için devlete kalırdı (Bilgin ve Bozkurt, 2010, s. 3).¹³

Rodosçuk'ta incelenen "1785-1810" yıllarına ait mahkeme kayıtlarında büyük çoğunluğu oluşturan tereke kayıtlarında, mirasların genellikle aile içinde kaldığı görülmektedir. Örneğin; Hoca Bayezid Mahallesi'nde sakin iken vefat eden Berber Es-Seyid Mehmed ismindeki kişinin mirası, eşi Ümmükaşım Hatun ile oğulları Ahmet ve Mehmet'e kalmıştır (BOA. RŞS, nr. 1697, 12/2). Bir başka kayıta ise çocukları

¹² Tereke ve Muhallefât kavramları; ölen kişinin mal varlığını ifade etmek üzere birbirinin yerine kullanılabilen kavramlardır. Bunlardan ilki olan Tereke Defterleri, Kadı mahkemelerinde hukukî bir işlem çerçevesinde kaleme alınan ve metrukâtın tafsilatlı dökümü de dâhil olmak üzere tereke sahibi, vârisleri ve terekeyle ilgili diğer hususlar hakkında bilgi veren mahkeme kayıtlarıdır. Muhallefât kayıtlarının yer aldığı defterler tereke, kassâm, metrukât ve muhallefât defterleri gibi isimlerle anılmaktadır. Defterlerde yer alan muhallefât kayıtları dört kısımdan oluşmaktadır. Başlık kısmında ölen kişinin kimliği, unvanı, ait olduğu zümre, mesleği, ikâmet ettiği ve öldüğü yer, ölüm şekli, vefat tarihi gibi bilgiler ile mirasçılarının kimler olduğu da belirtilmektedir. İkinci kısımda kalan malların ayrıntılı bir dökümü verilir. Burada kaydedilen her malın bilirkişi tarafından tesbit edilen değeri de yazılır. Üçüncü kısımda teçhiz, tekfin, ıskat, it'âm-ı fukarâ, resm-i kısmet ve diğer işlemler için yapılan masraflarla borçlar sıralanır; varsa mehir ve nafaka borçları özellikle kaydedilir.

¹³ Eğer ölen kişi askerî kesimden ise malları hassa beytülmal eminleri, sivil halktan ise âmme beytülmal eminleri tarafından kabzedilirdi. Lâkin sivil halktan olduğu halde mallarının değeri 10.000 akçeden fazla ise de yine hassa beytülmal eminleri ilgilenilirdi.

olmayan Cami-i Atik Mahallesi sakinlerinden Fatıma Hatun'un mirasının eşi Molla Ali ile kız kardeşi Emine'ye kaldığı görülmektedir (BOA. RŞS, nr. 1697, 7/5). Bırakılan miras sadece para ile sınırlı değildir. Çeşitli ev ve giyim eşyaları ile birlikte tarla, bağ, bahçe ve evlerin de bırakıldığı mahkeme kayıtlarında görülmektedir (BOA. RŞS, nr. 1701, 8/3).

Mahkeme kayıtlarında ayrıca Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yaşayan çok sayıda gayrimüslim tebaaya ait tereke kaydına da rastlanılmaktadır. Nitekim Rodoscuk'a ait şer'îye sicilleri üzerinde yapılan incelemelerde çok sayıda gayrimüslimlere ait tereke kaydına rastlanılmıştır. Bunlardan bazılarının varisi varken bazılarının da varisi olmadığı görülmektedir. Örneğin; Rodoscuk sakinlerinden Nikola'nın hizmetinde çalışan Dimitiri'nin zahirde varisi olmaması sebebiyle terekesinden elde edilen gelir beyt-ül mal eminine teslim edilmişken (BOA. RŞS, nr. 1697, 4/2). Rum tebaaya mahsus Papa Pisko Mahallesi sakinlerinden Kasap Yorgi'nin veraseti eşi, annesi, kızı, kız ve erkek kardeşleri arasında pay edilmiştir (BOA. RŞS, nr. 1703, 12/1).

Ölen gayrimüslim erkeklerin terekeleri de Müslüman erkeklerin terekesinde olduğu gibi İslâm hukuku çerçevesinde pay edilmiştir. Kadın, ölen kocasının mirasından eğer çocukları varsa sekizde bir, çocukları yoksa dörtte bir oranında pay alabilmiştir. Kızlar ise erkek kardeşlerinin yarısı kadar hisse alabilmişlerdir. Erkek çocuğunun olmadığı ve kız çocuk sayısının birden fazla olduğu durumlarda ise mirasın üçte ikisi kızlar arasında pay edilmiştir (Şahiner, 2018, s. 94).

Şehirde misafir sakin olarak buldukları zaman diliminde vefat edenlerin ise terekesi öldüğü esnada bulunduğu şehirde hesaplanır ve cenaze masrafları harcandıktan sonra geri kalan meblağ varisleri arasında paylaşırlardı. Niş ahalisinden Rodoscuk'ta misafir sakin olarak ikâmet eden Ali'nin (BOA. RŞS, nr. 1704, 22/1) ve İzmir ahalisinden, Rodoscuk'ta Osman Ağa Hanesinde misafir sakin olarak bulunan Osman'ın durumu buna örnek teşkil etmektedir (BOA. RŞS, nr. 1701, 4/1).

Vesâyet (Vasî Tayini)

Vasîlik ya da vesâyet, eda ehliyeti bulunmayan veya eksik olan kişileri himaye ederek onlar adına mallarını koruma ve idare yetkisi verilen kişileri ifade etmektedir (Bardakoğlu, 2013, s. 66-70). Anne babadan birinin vefatı veyahut her ikisinin vefat etmesi durumunda henüz ergenlik çağına gelmemiş çocukları korumak için tayin edilen vasîler; onlar adına onların malları koruma, işletme ve tasarruf etme hakkına sahiptirler (Değerli, 2018, s. 482).

Vasî belirlenirken önceliğin ebeveynler olmasına özen gösterilmiştir. Şayet baba hayatta ise vasîlik babasına, anne hayatta ise annesinin tasarrufuna bırakılmıştır. Örneğin; Yazır karyesi sakinlerinden iken vefat eden, Mehmet'in, kızı Rukiye'nin on yaşına kadar vasîliğine annesi Fatıma tayin edilmiştir (BOA. RŞS, nr. 1701, 13/5). Benzer durum gayrimüslim tebaa için de söz konusudur. Örneğin; Rum taifesine mensup Papa Pisko Mahallesi sakinlerinden Yanaki'nin mirasından küçük oğullarına düşen paylarının vasîliğine, çocuklar on yaşına gelinceye kadar anneleri Marya tayin edilmiştir (BOA. RŞS, nr. 1697, 6/2). İslâm hukukunda ise daha ziyade vasîlik hakkı babanıdır. Şayet baba vefat etmişse dedenin, eğer dede de vefat etmişse ancak o zaman anneye aittir (Özturan, 2018, s. 242-243). Ancak belgelerde de görüldüğü üzere Rodoscuk'ta vasîlik önceliği baba ve annenindir. Şayet baba ve anne ikisi de hayatta değilse aile üyelerinden bir başka kimsenin vasîliğine başvurulmuştur. Örneğin; Kara Kâtip Mahallesi sakinlerinden iken vefat eden Debbağ Ali Beşe'nin oğulları Ahmet ve Mehmet'e intikâl eden miras ve çocukların bakımı için dayıları Molla Ahmet tayin

edilmişken (BOA. RŞS, nr. 1701, 8/4) Papa Yanaki Mahallesi sakinlerinden Boyacı Nikola'nın oğulları Tanış ve Yani'nin vasîliğine de abileri Kostandır tayin edilmiştir (BOA. RŞS, nr. 1703, 11/2).

Vasî olarak tayin edilen kişilerin belirlenmesinde de belli başlı bazı kurallar vardır. Bunlardan ilki; vasî olarak atanacak kişinin hür, akıl sahibi, buluğa ermiş, reşit ve güvenilir bir kimse olmasıdır. Bunun yanında vasî atanacak kişi, vasîsi ile aynı dine mensup olmalıdır. Bu hususta kadın ve erkek ayrımı yapılmamaktadır (Özturan, 2018, s. 243). Örneğin; İskender Çavuş Mahallesi sakinlerinden iken vefat eden Mustafa Beşe'nin oğulları Mehmet ve Süleyman ile kızları Rukiye ve Hafize'nin vasîliğine halaları Ayşe tayin edilmiştir (BOA. RŞS, 1701, 11/3).

Önceliğin yakın akrabalar olduğu vasî atamalarında şayet onlar yoksa bu işi layıkıyla yerine getirebilecek başka birisine bu görev verilmektedir. Ancak vasîlik görevi teklif edilen kişi, vaktinin çoğunu dışardaki işleri için harcamak durumundaysa vasîliğini aldığı kişinin bakımı ile eşi ilgilenmek zorunda kalacağı için eşinin ve ailesinin rızasını almak zorundaydı. Zira bu görev aynı zamanda sevgi ve şefkate bağlı bir vazife olduğundan dolayı eğer kadın çocuğa ısınmadı veyahut başka sebeplerle bu görevi yapmayı kabul etmedi ise bu konuda ona zorlama yapılmaması gerekmektedir (Muşmal ve Gürbüz, 2018, s. 206). Örneğin; Hacı Hümmüz Mahallesi sakini iken vefat eden (BOA. RŞS, nr. 1704, 6/4) Arvetin'in kızlarının vasîliğine, kendi isteği ile Ohanes tayin edilmiştir (BOA. RŞS, nr. 1703, 29/3).

Vasîlerin, bedensel himaye, kişisel bakım ve hukukî temsil görevlerinin yanı sıra küçüğün yetişmesi için gerekli olan eğitimi alabilmesi için hiçbir para talep etmeksizin onu bir meslek ve sanata verebilme hakkı vardır. Bunun yanında küçüğün malını üç yılı aşmamak kaydıyla kiraya verme hakkı da bulunan vasîler, mudârebe yoluyla veya bizzat ticaret yaparak da bu malı işletebilirlerdi. Küçüğe ait malları ve gayrimenkulleri küçüğün lehine olacak durumlarda üçüncü şahıslara satma hakkı bulunan vasîler ancak bu malları kendine satamaz, kendi malını da küçüğe satamazlardı. Özetle vasînin küçüğün malını yönetirken daima onun yararını gözeterek hareket etmesi esastır (Bardakoğlu, 2013, s. 66-70).

Rodoscuk mahkemesinin “1785-1810” yıllarına ait kayıtlarına bakıldığında ise defterlerde mülk satışları ve tereke kayıtlarının ardından en çok vasî tayinlerine ait kayıtların yer aldığı görülmektedir. Müslim ve Gayrimüslim toplam “333” vasî kaydının yer aldığı bu defterlerdeki vasî kayıtlarının “161”i Müslümanlara ait iken “172”si de gayrimüslim tebaaya aittir. Kayıtların yıllara göre dağılımı ise aşağıdaki gibidir:

Tablo 4. 1785-1810 Yılları Arasında Rodoscuk'ta Vasî Tayini Davalarının Müslim ve Gayrimüslim Tebaaya Göre Dağılımı¹⁴

Tarih Aralığı	Müslüman	Gayrimüslim
1785-89	20	22
1788-90	26	20
1791-93	20	23

¹⁴ Çizelgeler oluşturulurken Rodoscuk Şer'iyye Sicillerine ait; 1697, 1703, 1704, 1706, 1708, 1710, 1712, 1714 ve 1717 numaraları defterlerde yer alan 1-100 arası; 1701 numaralı defterde de 1-142 sayfaları arasındaki “Vasî Tayini” davalarından yararlanılmıştır.

1792-93	8	15
1794-97	7	15
1796-99	8	16
1798-1801	15	10
1800-04	23	20
1800-06	23	20
1805-10	11	11
Toplam	161	172

Müslim ve Gayrimüslim vasî tayini davalarının yıllara göre dağılımının ele alındığı bu tabloda, gayrimüslimlere ait vasî tayini davalarının Müslümanlara ait vasî tayini davalarına kıyasla daha fazla olduğu görülmektedir.¹⁵ En fazla vasî tayini davasının “1788-90” yıllarına ait şer’iye sicillerinde yer aldığı şehirde en az vasî tayini davası ise “1794-97” yıllarına ait şer’iye sicilinde yer almıştır. Bu durum aynı zamanda iki defterin hacim olarak birbirinden farklı olmasıyla da ilişkilidir.

Sonuç

Osmanlı toplumunun genel profiline benzer bir aile yapısına sahip olan Rodoscuk’ta tek eşli evlilik yaygın olmakla birlikte evliliklerin çok küçük bir kısmı kadı huzurunda gerçekleşmiştir. Kadı huzurunda gerçekleştirilen nikâh akdine taraflar bizzat veyahut vekil tayin ederek katılım gerçekleştirmişlerdir.

Anne, baba ve çocuklardan meydana gelen çekirdek aile yapısının yaygın olduğu şehirde aynı zamanda baba hâkimiyetine dayanan ataerkil bir aile yapılanma söz konusudur. Ancak bu durum klâsik Osmanlı ataerkil aile yapısı görünümünden farklıdır. Zira klâsik Osmanlı ataerkil aile yapısında babanın vefatı durumunda aile reisliğini dede ve amca gibi ailenin diğer erkek bireyleri yüklenirdi. Ancak Rodoscuk özelinde yapılan bu çalışma; Osmanlı toplumunda babanın vefatı durumunda kadınların da aile içerisinde otoriter bir güç olabildiğini, çocuklarının vasîliklerini üstlenebildiğini, onlara kalan mirası yönetebildiğini göstermektedir. Çocuk sayısı bakımından ise ortalama çocuk sayısının iki ve üçü geçmediği şehirde kız ve erkek çocuklarının sayısı birbirine oldukça yakındır.

Eşler arasında yaşanan herhangi bir anlaşmazlık veyahut evliliğin katlanılmaz bir noktaya gelmesine sebep olan durumlar da ise tarafların mahkemeye başvurarak boşanma isteklerini rahatlıkla dile getirdikleri görülmektedir. Daha ziyade mahkeme huzurunda boşanmayı tercih eden tarafın kadınlar olduğu şehirde, bu durum kadınların boşanma sonrası alacağı nafaka ile de ilişkilidir. Boşanma konusundaki kıstaslar ise Müslim ve Gayrimüslim tebaa açısından benzer olmakla birlikte gayrimüslimlerin boşanma konusunda da tıpkı evlilik hususunda olduğu gibi kendi mahkemelerinin yanı sıra kadı mahkemelerini de sıkça kullanmışlardır.

¹⁵ Bu durum aynı zamanda mevcut dönemde şehirdeki Gayrimüslim nüfusun Müslüman nüfusa kıyasla daha fazla olmasıyla ilişkilidir. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Doğanay, 2020, s. 89.

Çalışmada ayrıca; Osmanlı toplumunda erkeğin aile ve toplum içerisindeki egemen gücü bir kez daha yinelenmiş olsa da Rodoscuklu kadınların toplumdaki soyutlanmış, ev/hâne içerisinde sıkışmış bir profile sahip olmadıkları tespit edilmiştir. Zira Rodoscuk'ta ikâmet eden kadınların pek çoğu kendileri ile ilgili herhangi bir durum söz konusu olduğunda bu durum ile bizzat ilgilenmişlerdir. Öyle ki; Rodoscuk mahkeme kayıtları, Rodoscuk'ta yaşayan Müslim ve Gayrimüslim fark etmeksizin tüm kadınların istedikleri zaman kadı mahkemelerini rahatlıkla kullanabildiklerini, kendilerine ait bir dava olduğunda herhangi bir vekil kullanma gereği duymadan mahkemeye başvurarak haklarını aradıklarını göstermektedir. Bu durum aynı zamanda; Rodoscuklu kadınların aile hayatı içerisinde almış olduğu aktif rolü de göstermektedir. Bunun yanı sıra söz konusu evlilik, boşanma, nafaka miras ve vesâyet gibi aile hayatının temel dinamikleri oluşturan meselelerde gayrimüslim tebaanın kendi kurumlarının yanı sıra kadı mahkemelerini tercih etmesi gayrimüslimlerin aslında Osmanlı Mahkemelerine duydukları güveni de göstermektedir.

Kaynakça

- [1] Rodosçuk Şer'iyeye Sicili (RSS): Sicil No: 1697, 1701, 1704, 1708, 1710, 1717.
- [2] Sahnâme-i Vilâyet-i Edirne (EVS): No: 1309, nr. 351; 1310, nr. 656; 1319, nr. 346.
- [3] Acar, H. İbrahim (2010), "Talâk" TDV İslâm Ansiklopedisi, C.39, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi Yayınları, ss, 496-500.
- [4] Akbulut, Merve (2019), Rodosçuk'ta Sosyal Ve Ekonomik Hayat: 17. Yüzyıl Başları (Şer'iyeye Sicillerine Göre)", Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırma Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- [5] Aydın, M. Akif (1986), "Osmanlı Hukukunda Kazâi Boşanma "Tefrik" Osmanlı Araştırmaları, Cilt 5, Sayı 5, ss,1-12.
- [6] Bardakoğlu, Ali (2013), "Vesâyet" TDV İslâm Ansiklopedisi, C.43, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul 2013, ss, 66-70.
- [7] Bilgin, Arif ve Bozkurt, Fatih (2010), "Bir Malî Gelir Kaynağı Olarak Vârissiz Ölenlerin Terekeleri ve Beytülmâl Mukataaları" Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 20, ss,1-31.
- [8] Cin, Halil (1988), Eski Hukukumuzda Boşanma, Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- [9] Çakır, İbrahim Ethem (2012), "Osmanlı Toplumunda Eş ve Çocuk Sayısı, Statü, Servet: 1671-1678 Sofya Örneği", OTAM, Cilt, 31, Sayı 31, ss, 41-60.
- [10] Çelebi, E. (2011), Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, VIII/II, Kahraman, A. (Haz.) İstanbul: YKY.
- [11] Çevik, Hikmet (1949), Tekirdağ Tarihi Araştırmaları, İstanbul: Ahmet Saim Basımevi.
- [12] Değerli, Ayşe (2018), "Kadı Sicilleri Işığında Osmanlı'da Aile: Kayseri Örneği (1608-1656), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 21, Sayı 39, ss, 469-488.
- [13] Demirel, Ömer, Gürbüz, Adnan, Taş, Muhiddin (1992), "Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı", Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi-I, Ankara: Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- [14] Doğanay, Pınar (2020), III. Selim Dönemi'nde Rodosçuk (1789-1808), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- [15] Ekin, Ümit (2009), "Osmanlı Toplumunda Sıkça Başvurulan Bir Boşanma Yöntemi: Muhâla'a" Sakarya Üniversitesi Uluslararası-Disiplinlerarası Kadın Çalışmaları Kongresi Bildirileri, C. III, ss. 119-129.
- [16] Ekin, Ümit (2009), "Rodosçuk Örneğinde XVII. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Mehr", Hidayet Yavuz Nuhoğlu Armağanı, (Haz). İshak Keskin-Muhammet Hanefi Kutluoğlu-S. Serap Kurbanoğlu, İstanbul: Pamuk Yayıncılık.
- [17] Ekin, Ümit, (2013), "17. Yüzyılın Sonlarında Rodosçuklu Ailelerin Sahip Oldukları Çocuk Sayıları", Türk Tarihinde Balkanlar, C. I, (Ed). Zeynep İskefiyeli-M. Bilal Çelik-Serkan Yazıcı, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları.

- [18]Erbay, Celal (2006), “Nafaka”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.32, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi Yayınları, ss, 282-285.
- [19]Ertaş, Fatih Ç. ve Şişman, Bülent (2013), “XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı’da Tereke Uygulaması ve Muhasebesi Sosyo Ekonomik Yapıya ve Miras Hukukuna Etkileri” Muhasebe ve Finans Araştırmaları Dergisi, Cilt 4, Sayı 4, ss, 197-222.
- [20]Faroqhi, Suraiya (2005), Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam-Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- [21]Gökbilgin, M. T. (2007), XV. ve XVI. Asırda Edirne ve Paşa Livası / Vakıflar-Mülkler-Mukataalar, İstanbul: İşaret Yayınları.
- [22]Göktepe, K. (2012). “Tekirdağ Sancağı’nda Tarımsal Yapı (1840-1914)”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- [23]Gümrükçüoğlu, Saliha Okur (2013), “İslam Aile Hukukunda Kadının Mehir Hakkına Toplumun Bakış Açısı Üzerine Bir Değerlendirme”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 17, Sayı 4, ss, 223-256.
- [24]Gürhan, Veysel (2017), “18. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Kadın ve Hukuk: Amid Mahkemesi’nde Kadınların Hak Arama Süreçlerine Dair Bazı Değerlendirmeler”, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi, Cilt 6, Sayı 3, ss,1644-1664.
- [25]İnciciyan, L., Andreasyan, H. D. (1976), “Osmanlı Rumelisi’nin Tarih ve Coğrafyası”, GDAAD, 4(5), 135-136.
- [26]Kavuncu, Mualla (1999), “Osmanlı’da Aile ve Kadın”, Dinî Araştırmalar Dergisi, Cilt 2, Sayı 4, ss, 143-168.
- [27]Kazak, Zübeyde T (2003), XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Şer’iyye Scillerine Göre Karahisar-ı Sahib Sancağı, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- [28]Kıvrım, İsmail (2011), “17. yüzyılda Osmanlı Toplumunda Boşanma Hadiseleri (Ayıntâb Örneği; Talâk, Muhâla’a ve Tefîk)”, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 10, Sayı 1, ss, 371-400.
- [29]Koçak, Zülfiye (2018), “Osmanlı Toplumunda Zimmî Kadınların Kadı Mahkemelerini Kullanma Pratiği: Vidin Örneği (1700-1750)”, Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi, Cilt 7, Sayı 1, , ss, 167-210.
- [30]Mavridis, A. D. (2017), İstanbul’dan Tekirdağ’a Çağdaş Yunan Kimliğinin Arayışında, Tekirdağ: Süleymanpaşa Belediyesi Yayınları.
- [31]Montagu, Mary (2018), Şark’tan Mektuplar, (çev. Selçuk Ünlü), Konya: Palet Yayınları.
- [32]Muşmal, Hüseyin ve Gürbüz İrem (2018), “Osmanlı’da Vasîlik Kurumu: Konya Örneği”, Turkish Studies History, Cilt 13, Sayı 16, ss, 199-236.
- [33]Ortaylı, İlber (2006), Osmanlı Toplumunda Aile, İstanbul: Pan Yayıncılık.
- [34]Özaba, Fatma (2018), “Osmanlı Mahkemelerinde Rodoscuklu (Tekirdağlı) Kadınlar”, ABAD, 1(2), ss. 159-173.

- [35]Özcan, Tahsin (2005), “Muhallefât”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.30, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi Yayınları, ss, 406-407.
- [36]Özturan, Seda Saraç (2018), “19. Yüzyılın Son Çeyreğinde Osmanlı Mahkemelerinde Vasi Tayini”, VAKANÜVİS Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt 3, Sayı 1, ss, 238-255.
- [37]Serez, M. (2014), Tekirdağ Tarihi Coğrafyası ve Araştırmaları II, Odalar ve Demekler, Ankara: Dönmez Ofset.
- [38]Şahiner, Yakup (2018), Rodosçuk'ta Gayrimüslimler 1640-48 (Şer'iyye Sicilleri Göre), Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- [39]Tabakoğlu, Ahmet (1992), “Osmanlı Toplumunda Aile”, Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi-I, Ankara: Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- [40]Turan, Refik (1992), “Osmanlıların Kuruluş Yıllarında Türk Ailesi”, Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi-I, Ankara: Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- [41]Yediyıldız, Bahattin (1994), “Osmanlı Toplumunda Aile”, Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi, C. I, (Ed). Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul: IRCICA Yayınları.